

EL FONDO CARMEN FERRÉS-CASA INSA EN ALGEMESÍ: UN EJEMPLO DE GESTIÓN SOCIOCULTURAL EN UN ENTORNO MUSEÍSTICO LOCAL

THE CARMEN FERRÉS-CASA INSA COLLECTION IN ALGEMESÍ: AN EXAMPLE OF SOCIOCULTURAL MANAGEMENT IN A LOCAL MUSEUM ENVIRONMENT

Guillem Bernat Alventosa Talamantes
Graduat en Història de l'Art
guialtalamantes@gmail.com

RESUMEN:

Este artículo gira en torno al ejemplo de gestión de un fondo textil con poca inversión por parte de las instituciones públicas, pero que busca salir a la luz y formar parte de un colectivo local e interesado por el patrimonio cultural y la investigación como es el que rodea a la institución del Museo Valenciano de la Fiesta. Se trata de una muestra de cómo a través del ingenio, la participación colectiva, el estudio y la investigación, se llega a dinamizar, rehabilitar y promover la conservación de una colección que llegó a Algemesí como parte de un remanente de la Diputación Provincial de Valencia en 2009, procedente del antiguo palacete del siglo XVI en la calle de Baix de Valencia, célebremente conocido como el ropero de Casa Insa. Una muestra de innovación y adaptación a la gestión cultural en un momento histórico, donde la inversión en cultura y más en los museos locales, es bastante reducida.

PALABRAS CLAVE:

Indumentaria, Historia de la Moda. Museo Valenciano de Etnología, Museo Valenciano de la Fiesta, Algemesí, Recreación Histórica, Gestión Sociocultural, Rehabilitación, Investigación, Dinamización, Mediación artística.

ABSTRACT:

This article we discuss the example of management of a textile collection with low investment of the public institutions but looking forward to come to light and be part of a local collective interested in cultural heritage and research, that surrounds the institution of the Valencian Museum of the Fiesta. This is a sample of how, through inventiveness, collective participation, study and research, it is possible to energize, rehabilitate and promote the conservation of a collection that arrived to Algemesí as part of a remnant of the Provincial Council of Valencia in 2009, from the old palace of the 16th century in Baix street, Valencia, famously known as the closet of the Casa Insa. A sample of innovation and adaptation to cultural management in a historical moment where investment in culture and specially local museums, is quite small.

KEYWORDS:

Clothing, Costume History, Museu Valencià d'Etnologia, Museu Valencià de la Festa, Algemesí, Historical Recreation, Socio-cultural management, Rehabilitation, Research, Revitalization, Artistic mediation,

SUMARIO:

- 1. El rober de Casa Insa pág. 33
 - 1.1. Contextualització històrica
 - 1.2. El fons Carmen Ferrés-Casa Insa al Museu Valencià de la Festa
- 2. Un projecte tèxtil de gestió sociocultural pág. 36
 - 2.1. La rehabilitació i posada en valor del fons Carmen Ferrés-Casa Insa
 - 2.2. Dinamització i mediació artística del fons a través de la recreació
- 3. Reflexió pág. 43

1. EL ROBER DE LA CASA INSA

1.1 Contextualització històrica

Si acudim al Diccionari Normatiu Valencià elaborat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua per buscar-hi el mot rober, la definició que ens apareix és la següent: "que està destinat a guardar-hi roba". I també trobem una referència a un altre mot relacionat: "armari rober". Així és, doncs, com es coneixia a la Casa Insa, l'armari rober del folklore, les festivitats populars, el teatre, la sarsuela, l'òpera i, fins i tot en algunes ocasions, la cinematografia valenciana. Doncs el seu destí era l'arrendament i la confecció, però sobretot i com a conseqüència, la salvaguarda de les peces tèxtils i ornamentals relacionades amb la memòria festiva, social i en general cultural de gran part de la Comunitat Valenciana.

La Casa Insa era, com qualsevol altre negoci històric del barri del Carme de València —doncs es situava al núm. 48 del carrer de Baix, proper a la plaça de Sant Jaume—, un comerç generacional. El seu origen el trobem amb Miguel Insa Pareja, fundador i besavi de la seua última propietària i *alma mater*, Carmen Ferrés Garcia, més coneguda com Carmen Insa.

Miguel, un xiquet procedent d'Ontinyent, va ser enviat a treballar a València, cap a 1850, a la roberia propietat de Juan María Gimeno i Mateu. Allí va romandre aprenent i bevent dels coneixements del seu cap fins 1866, quan aquest li la va traspassar amb confiança, pagant-la poc a poc amb el seu jornal fins fer-la completament

seua a 1876. El seu emplaçament original era el carrer de Baix de l'Afondech núm. 14, però cap a 1889 es va traslladar, on va romandre fins el seu tancament, a la vella casona del segle XVI i antiga fàbrica de ventalls del carrer de Baix núm. 48, de la qual diuen va ser la casa-taller del pintor renaixentista Joan Vicent Macip, més bé conegut com Joan de Joanes, un fet que no es troba fonamentat.

El comerç va anar passant de generació en generació, primer al fill de Miguel Insa, amb el mateix nom, que va ser un propietari apassionat per la seua feina i va mantenir el negoci fins que va morir a 1961. A continuació va ser heretat per els seus nebots, fills de la seua germana Teresa —avia de la última propietària—, ja que Miguel no va tindre fills. D'entre ells, sols Juan Ferrés Insa va seguir amb la roberia i la seua dona, Josefa García Juste, es va encarregar de confeccionar gran part dels vestits tant com seleccionar i dirigir el grup de modistes i empleades que formaven part del seu equip.

Després dels seus pares, va ser Carmen Ferrés Garcia la que va heretar el negoci, ja treballant al taller de costura després de la Guerra Civil, i es va fer càrrec fins pràcticament 2009, encara que es va jubilar a 1996. Va rebre l'ajuda de la seua germana, ja que ambdues havien estat participant en el negoci familiar des de ben menudes, aprenent l'art del fil i l'agulla amb detall per part de sa mare, i la meticulositat de la professió del rober per la de son pare.

Nota biogràfica:

Guillem Bernat Alventosa Talamantes (Algemesí, 1993), graduat en Història de l'Art per la Universitat de València, postgrau en Gestió i Conservació del Patrimoni Cultural per la UNED i Màster Universitari en Formació del Professorat de Secundària, Baxillerat, Formació Professional i Ensenyament d'Idiomes en l'especialitat de Geografia i Història a la UCV. La seua especialització i investigacions versen entorn de la història de la indumentària i la moda, sobretot en la seua vessant civil i occidental. Des de 2014 ha treballat com a comissari i dirigit projectes expositius i de gestió cultural al Museu Valencià de la Festa d'Algemesí. Actualment treballa al MUVIM en el suport de coordinació d'exposició temporals.

Imatges 1, 2 i 3: D'esquerra a dreta: Miguel Insa Pareja, fundador i primer propietari de la roberia Casa Insa a la segona meitat del s. XIX; Miguel Insa Pastor, fill del primer propietari i segona generació del negoci familiar durant les últimes dècades del s. XIX i la primera meitat del XX; Juan Ferrés Insa, net de Miguel i tercera generació de la roberia durant el transcurs del s. XX.

Imatge 4: Carmen Ferrés García, Carmen "Insa". Besnéta del primer propietari de la roberia Casa Insa i quarta generació com a regent del negoci durant la segona meitat del s. XX i la primera dècada del XXI.
Foto: J. Monzó, 1995.

El negoci va recórrer moltes etapes i es va anar adaptat a cada moment històric, al igual que ho feren els seus propietaris. La indumentària festiva formava el gros inicial, destinada a les processons, festes populars tant com carnestoltes, cavalcades i esdeveniments locals, molt en auge durant el primer terç del segle XX (Trescolí i Olivares, 2019: 33). Emperò, ja en temps de República i durant la postguerra van augmentar els encàrrecs destinats al món de la cinematografia, treballant amb productores i estudis com CIFESA i CEA per a pel·lícules com *La Gitanilla*, *Pequeñeces*, *La Dolores*, *Entre barracas*, *El hùesped del sevillano...* i aquells dedicats a les representacions teatrals i revistes, en els escenaris valencians més importants com el teatre Micalet, el teatre Principal o el teatre Apol·lo. Produccions a les quals Insa vestia com les que dugueren a terme companyies com la del valencià Enrique Rambal, amb el qual va realitzar negocis molt prolífics, triomfant arreu d'Espanya i Llatinoamèrica (*Miguel Strogoff*, *El jorobado de Notre Dame...*) però treballant també amb remarcades figures de l'escena teatral com Milagros Leal, Ismael Merlo i Salvador Soler.

Un dels encàrrecs preferits i que més agraven a sa mare de Carmen Insa, Josefa García Juste, varen ser les sarsueles i operetes, com aquelles en les que treballaren durant els anys trenta per primera vegada, i inclús amb la guerra en marxa amb les obres *Luisa Fernanda*, *Doña Francisquita*, *Rosas de Azafrán*, *Gavilanes...* Per a aquestes, la demanda era tan alta que, al ser escenificades a temps simultani i en distints llocs durant una mateixa setmana, confeccionaven peces en duplicat o triplicat (Trescolí i Olivares, 2019: 34).

Poc a poc, i de manera que avançava el segle XX, el negoci es va centrar en les disfresses i la confecció de la indumentària tradicional valenciana, en la qual Carmen Insa es va convertir una especialista. Els ornaments i abillaments teatrals i festius, que havien estat l'especialitat d'aquest negoci, van anar passant a prendre un segon pla i Carmen Ferrés, com a hereu i custodiadora del comerç, va atorgar de gran prestigi al cognom Insa dins de la valenciana en el que al món tèxtil i la indumentària tradicional es refereix.

Destacats vestits de valenciana han sortit de les seues mans, des de l'abillament de les Falleres Majors de València durant els períodes 1949-1979, fins aquells destinats a importants membres de l'aristocràcia espanyola com la duquessa d'Alba, quan va ser fallera major de la Plaça del Mercat a 1964; Carmen Martínez-Bordiú, quan fou fallera major infantil a 1960; Sonsoles Suárez, i les infantes Pilar i Margarita de Borbó com un regal, entre d'altres. (Trescolí i Olivares, 2019: 34).

A 1996, el negoci va deixar d'estar en ple funcionament. La baixada de la demanda produïda des de meitat dels anys 80, l'aparició de botigues especialitzades en indumentària tradicional i disfresses de baixa qualitat que es podien comprar per pocs diners, l'escassa renovació del fons i l'alt cost del manteniment, van obligar a tancar la famosa roberia. Encara que a 1996 Carmen Ferrés es jubilava i el negoci quedava en mans del seus nebots, l'última propietària seguia treballant en alguns encàrrecs: lloguer d'indumentària festiva per a importants celebracions com el Corpus de València o els Miracles de sant Vicent i d'ornamentacions per actes protocol·laris i oficials.

Així doncs, Insa va abastir la capital valenciana i gran part de les seues localitats per diferents esdeveniments on l'indument era un dels protagonistes essencials. Per aquesta raó, la seua importància dintre de la història etnogràfica tant com festiva de la cultura valenciana.

1.2 El fons Carmen Ferrés-Casa Insa al Museu Valencià de la Festa

L'any 2009, el Museu Valencià d'Etnologia (d'ara en avant MVE), i pel consegüent la Diputació Provincial de València, va rebre una donació històrica. Després d'un any de converses, visites i negociacions, que s'havien iniciat a l'abril de 2008, es va arribar a un acord entre

la Diputació i l'última propietària, davant la qual naixia un compromís d'acollir, salvaguardar i crear dins del fons del MVE la col·lecció Casa Insa-Carmen Ferrés.

A l'octubre de 2009 es va iniciar el procés de desmuntatge de la casa palau del segle XVI, prèviament havent planificat les diferents fases de treball. La magnitud de la col·lecció es trobava formada per el mobiliari –conformat pel taller de costura, l'empolvador, els taulells d'atenció al públic, bancs de treball, calaixeres, armaris...–, documentació gràfica –entre la qual hi havia més de 2000 fotografies vinculades a la família, el comerç, el taller, festes valencianes...–, documentació escrita –amb informes, albarans, factures, llibres de registre, figurins, patrons, revistes...– i tota la indumentària que es conservava al negoci, des d'indumentària festiva de tot tipus (religiosa i profana) a teatral, cinematogràfica, tradicional, militar o civil.

Aquesta donació, vertaderament rica, va anar arribant poc a poc a un espai habilitat als magatzems del museu a Bétera. Allí es depositaren els fons d'indumentària, mobles, objectes i les fotografies, i altres materials impresos quedaren emmagatzemats al gabinet iconogràfic del MVE, mentre que documentació, llibres i revistes van ser traslladats a la Biblioteca-Centre documental del museu.

El volum d'aquest fons ascendia a unes 2.000 fotografies, organitzades en 30 caixes de documentació variada, i més de 700 caixes amb diversos objectes i mobiliari dipositats a Bétera (Gallart i Calabuig, 2010: 199).

No obstant, no tot el fons va acabar salvaguardat al MVE. Com que la magnitud de la col·lecció era tan gran, sobretot en el que es refereix al volum d'indumentària, es va decidir dur a terme un procés de selecció davant d'aquelles peces que foren més interessants per al museu, descartant aquelles que no ho foren tant, ja per proximitat temporal, com perquè estaven moltes vegades repetides –com s'ha explicat per representacions simultànies, conservant-se en aquest cas aproximadament una desena per peça repetida– o perquè estaven en un estat de deteriorament molt avançant, algunes vegades inclús considerat irrecuperable o sense cap tipus de valor especialment interessant per al MVE, sent retirades definitivament.

Davant aquesta situació, i vist que el Museu Valencià de la Festa d'Algemesí havia estat ajudant al desmuntatge del palauet i col·laborant en tot el procés de trasllat de la donació –aportant material i mà d'obra amb un conveni de col·laboració– el seu director, Julio Ramón Blasco Nàcher, ja havia mostrat interès per la

col·lecció. Doncs el museu és la seu material d'una de les festes involucrades durant tota la seua història directament amb els negocis de les roberies, i en alguna ocasió –més d'una– amb el d'Insa, la Mare de Déu de la Salut, patrimoni cultural intangible part de les declaracions de la UNESCO des de 2011. Llavors, es va procedir a donar totes aquelles peces no seleccionades per l'equip del MVE al museu d'Algemesí, rebent aquest una donació d'un 2.000 aproximadament.

Així doncs, des de tot tipus de peces tèxtils (indumentària religiosa, profana, teatral, cinematogràfica, civil...), retalls de teixits, restes de passamaneria, ornaments, tant com disfresses contemporànies, arribaren a Algemesí i quedaren emmagatzemades a l'espera d'un futur incert, doncs el director veia un fons patrimonial molt interessant, ja per la seua vessant material com per el seu valor relacionat amb el patrimoni immaterial, però sobretot per el valor que podia aportar a la societat a l'hora de ser gestionat.

No obstant, degut a la falta de personal al museu d'Algemesí i la necessitat d'inversió en investigació per part del consistori, de moment havia de quedar emmagatzemat, tal i com s'havia traslladat, a l'espera de que algun individu interessat aprofundira en el seu estudi. I encara que Teresa Asensi, treballadora subalterna del museu, i Isabel Calero, contractada temporalment durant el període de recepció del fons, “van intervenir per a que fos guardat a una de les estàncies del entorn museístic”, explica el director, va quedar arraconat fins que un estudiant del grau d'Història

Imatge superior, **Imatge 5:** Cayetana Fitz-James Stuart, la duquesa d'Alba, vestida de valenciana amb un conjunt confeccionat per Casa Insa. **Font:** J. Derrey, 1964.

Davall, **Imatge 5:** Cartell cinematogràfic de la pel·lícula *Pequeñeces* dirigida per Juan de Orduña i protagonitzada per el famós tàndem cinematogràfic dels cinquanta Jorge Mistral i Aurora Bautista. **Font:** CIFESA, 1950.

de l'Art a la UV, Guillem Alventosa Talamantes, va veure les grans possibilitats d'investigació i va iniciar un projecte de forma personal, avalat pel museu, per traure a la llum uns continguts de gran valor històric i cultural, doncs de vegades, degut a l'escassetat de personal, l'àrea d'investigació i de recuperació és inconcebible –i impossible– sense la col·laboració continuada d'estudiants i becaris (Blasco Nàcher, 2018: 6).

2. UN PROJECTE TÈXTIL DE GESTIÓ SOCIOCULTURAL

2.1 La rehabilitació i posada en valor del fons Carmen Ferrés-Casa Insa

L'any 2014 va ser quan va començar el projecte de posada en valor d'aquella part del fons Insa que havia arribat al Museu Valencià de la Festa a Algemesí. Encara sent estudiant d'història de l'art, i mitjançant les pràctiques formatives curriculars, vaig entrar en contacte amb el director del museu, Júlio R. Blasco, buscant un lloc on començar a aplicar els coneixements apresos durant el grau, des d'un punt de vista pràctic i guiat per un mentor amb experiència al món de la museologia i museografia.

Em vaig assabentar que al museu es salvaguardava un fons relacionat amb aquella especialitat de la història de l'art que hem cridava

l'atenció, aquella desconeguda però interessant història tèxtil i de l'indument que s'havia mencionat en alguna ocasió durant el grau, però mai se n'havia aprofundit. A les instal·lacions d'aquell convent dominicà del segle XVI –seu del museu d'Algemesí– es trobava una interessantíssima col·lecció tèxtil que hem podia ajudar a aprofundir en aquest coneixement, investigar i desenvolupar projectes relacionats amb aquesta disciplina que desconeixia però estava dispost a investigar.

Com a historiador de l'art en formació, hem vaig adonar que la indumentària havia estat una especialitat dins de les arts aplicades sempre deixada un poc en l'oblit, un fet que em cridava l'atenció perquè aquesta podia oferir moltes possibilitats –bé a l'hora de la investigació, la gestió cultural, la mediació artística...–. També per la seua transversalitat, doncs es nodria de moltes disciplines i tipologies artístiques a les quals s'estenen les seues arrels (disseny, modisteria, confecció, orfèbreria, pintura, brodat, geometria, estètica...) oferint una lectura històrica molt àmplia i interessant, sobretot en un cas com el d'Algemesí, on es gaudia d'un fons d'indumentària que es podia complementar molt bé amb un museu dedicat a un patrimoni immaterial de la humanitat on la seda i l'indument tenien un protagonisme tan important.

Amb l'ajuda del director em vaig disposar a encetar un projecte que va començar per desembalar i organitzar un fons arraconat en una cambra a l'espera d'investigació. Era llavors quan el primer obstacle ens apareixia, i pareixia que tot allò que m'havien estat explicant al grau era més teoria que pràctica. El director m'ho comunicava des del primer moment, i és que al món de la museologia una cosa molt important es conèixer la vessant científica i altra es la museografia, una part de la qual consisteix en aplicar la teoria a l'entorn real, posar els peus al terra i ser conscients del continent expositiu, les possibilitats i el pressupost amb que es treballa.

Es tractava d'una col·lecció molt nombrosa, algunes peces de la qual ja havien estat penjades en una mena de penjadors improvisats amb materials de les antigues escoles taller que s'havien dut a terme al museu –des de la segona meitat dels anys noranta i fins 2014, aproximadament–. El pro-

Imatge 7: Muntatge de les mostres expositives i treball amb les modistes al 2017 per a un seguit d'exposicions al Museu Valencià de la Festa.

blema era que no existia ningun tipus d'inventari ni catàleg, tampoc recursos per elaborar-lo ni cap tipus de projecte ni protocol que s'havera establert per treballar amb el fons.

Es va encetar llavors un projecte d'organització, inventari i catalogació d'algunes peces del fons seguint l'estandartitzat DOMUS, però amb una mera base de dades Microsoft Access, ja que es tractava dels recursos dels quals disposàvem. Un projecte que va ser més be pràctic i es va trobar de nou amb alguns obstacles degut al poc finançament per part de les institucions als xicotets museus locals. El que va restar va ser l'inventariat d'algunes peces en una base de dades, a la qual després s'afegiria el treball més extens –a 2018– d'una estudiant de Conservació i Gestió del Patrimoni, Gemma Alpuente, tot de forma desinteressada.

Al no rebre suport econòmic ni tecnològic per seguir amb la catalogació, la posada en valor va seguir un camí més pràctic, sobretot perquè com hem comentava el director, malauradament les institucions demandaven veure resultats visuals per poder confiar en el projecte. Per tant el procés es va encaminar cap al muntatge i organització d'una sala de conservació (dins de les possibilitats existents) on per tipologies de vestimenta es va fer una selecció de les peces més representatives, seguint un esquema molt similar a com havia estat emmagatzemat el fons a la seua antiga ubicació.

Amb els poquets recursos disponibles –fet que es remarca perquè serà un tret constant durant tot el projecte– i ajuda d'altres becaris, el treball de pràctiques va continuar amb la Diputet Beca, i durant l'estiu de 2014 es varen seguir organitzant totes aquestes peces per veure tot allò que formava part del fons, doncs era tanta la quantitat –al voltant de 2000 peces– que no es sabia el que es trobava dins de les caixes on estava emmagatzemat.

Malauradament descobrirem que una part d'aquest patrimoni havia estat intervingut des de la seua arribada a la localitat d'Algemesí, doncs

el consistori havia donat el consentiment perquè s'emprara a representacions teatrals, espectacles i cavalcades per part d'associacions locals, restant-li valor com a patrimoni històric. Sobretot una part del fons que havia estat depositada per falta d'espai a uns magatzems de l'Ajuntament, i algunes peces del qual no havien sigut tornades al seu lloc d'origen sent espoliades sense que el director pogués fer res, ja que es trobava fora del seu domini.

Va ser llavors quan es va prendre una decisió: buscant crear una consciència patrimonial i de protecció, es va comunicar al consistori que el fons restaria al museu com un bé patrimonial

Imatges 8a i 8b: Treballs amb les modistes al 2018.

**PUNTADES de
MODERNITAT**

La moda als anys 20

EXPOSICIÓ D'INDUMENTÀRIA HISTÒRICA
MUSEU VALENCIÀ DE LA FESTA

7 DE JUNY - 19.30 H.

Imatges 9: Cartell de l'exposició "Puntades de modernitat: Moda i cultura als bojos anys 20". 2019.

destinat únicament a l'exposició i, en tot cas, a la recreació històrica dins de les instal·lacions del museu i baix la supervisió de professionals. Sols allò que foren disfresses contemporànies i de qualitat més baixa podria ser emprat per espectacles, i llavors es va procedir a una segona selecció i organització, per ubicar les peces de vertader valor històric a les instal·lacions museístiques.

Després d'aquesta organització, es preveia digitalitzar i crear un catàleg amb tot el que formava part de la col·lecció, ja que al desembalar-la, peces de gran qualitat i amb teixits molt interessants aparegueren —seda, teixits llaurats, vellut estampat, brodats...—, sobretot en relació a indumentària festiva, tradicional i cinematogràfica, però també indumentària civil, restes d'alguns teixits i ornamentació. Algunes parts del fons havien aparegut mutilades com ja hem dit, faltaven conjunts que en un inici havien arribat complets, s'havien modificat algunes peces per a les representacions teatrals i cavalcades i no es pogueren recuperar alguns dels vestits. No obstant, aquesta iniciativa de catalogació es va deixar en *stand by* fins que s'aconseguien

els mitjans tecnològics i econòmics corresponents per dur-la a terme i de forma digital —moment que encara no hi ha arribat— quan va sorgir una nova proposta més pràctica i que donava un nou enfocament al projecte.

Després de realitzar una xicoteta mostra expositiva amb quatre peces, aquesta va cridar l'atenció del consistori i llavors va sorgir una iniciativa pràctica molt interessant. Es va proposar crear un taller de rehabilitació del fons, mitjançant els programes socials i de foment del treball del Servei Valencià d'Ocupació i Formació (SERVEF), en col·laboració amb l'Agència de Desenvolupament Local (ADL) i sota la meua direcció, com a supervisor —ja que havia encetat el projecte— coneixedor de la col·lecció i que hauria de vetllar per la salvaguarda del fons durant el programa i la seua gestió. Així doncs, per poder-la realitzar, vaig aconseguir la beca de post-grau de l'Ajuntament després d'un període de voluntariat.

Ens trobàvem davant d'una proposta molt enriquidora i que començava a assentar el que seria el futur d'aquest projecte, que anomenem de gestió sociocultural, perquè te una vessant molt social.

El fons aportava la part patrimonial i històrica, el meu procés de formació la part teòrica i científica –ja que em trobava duent a terme un postgrau en Gestió i Conservació del Patrimoni Cultural a l'UNED–, però a més a més, aquesta innovadora proposta de treball, servia per fer reviure un ofici lligat de forma directa amb el llegat de Casa Insa, la modisteria i la costura. Un equip de 6 modistes en un període de 6 mesos, va ser contractat per l'ajuntament de la localitat a través de programes de foment del treball per persones aturades en períodes de llarga duració. Aquest equip es va encarregar de rehabilitar les peces i, per tant, poder dur a terme les primeres mostres expositives en relació al fons, que en aquell moment no es trobava en condicions per ser exposat (imatges 7 i 8, en les pàgines 36 i 37, respectivament).

El resultat va ser d'allò més exitós, doncs seguint les directrius de l'Institut Valencià de Conservació, Restauració i Investigació (IVCR) –el qual visitarem junt amb les empleades i amb el que vam mantindre conversacions–, es va dur a terme un treball de rehabilitació on es fusionaren els meus coneixements teòrics sobre indumentària històrica, que havia anat adquirint, amb allò pràctic que ens havia aconsellat l'IVCR i la saviesa de les modistes a l'hora de tractar els teixits i rehabilitar tan valuoses peces històriques –fet que els va crear una gran sensibilitat patrimonial–. Pareixia que el fons Insa tornava a viure una segona etapa de joventut com ho havia fet a les seues instal·lacions originàries i, amb un mètode molt similar, la confecció tradicional.

La implicació de tots els que pertanyien al projecte va suposar que funcionara d'una manera molt dinàmica, les modistes es trobaven molt motivades –inclús moltes vegades aportaren el seu propi material per a les rehabilitacions, com teixits, ornaments i fils antics que guardaven a casa com herència familiar– ja que no sols es treia a la llum el fons, sinó que també es ficava en valor el seu ofici, una professió en l'oblit i mal tractada econòmicament com era la costura i la confecció. Però al mateix temps aprenien nous aspectes de la seua professió –a través de les aportacions teòriques que rebíem de IVCR o que anaven aprenent amb la formació que rebien per el meu propi compte i jo els transmetia–. A més a més, es tractava del primer projecte de foment del treball completament conformat per el sexe femení i amb perspectiva de gènere, un aspecte molt interessant, que va calar molt fons entre les treballadores de la primera generació del programa.

Es així com a 2015 va sorgir "L'art de vestir-se: Història de la indumentària femenina a Occident", primera mostra expositiva a la sala

d'exposicions temporals del museu que es va dedicar completament al discurs de la història de la moda com a mitja didàctic per difondre la història occidental. Un recorregut partint del món antic que arribava fins el segle XX amb una selecció de peces i ornaments d'indumentària civil i històrica part del fons de la Casa Insa al museu.

Per dur a terme aquesta primera exposició es va tindre en compte el discurs museogràfic baix els consells del director, on l'objectiu era donar a conèixer la moda des d'un punt de vista diferent com es la lectura sòcio-política i etnogràfica del passat, prenent l'indument com a fil conductor i posant en valor un fons patrimonial. És important destacar la resposta que va tindre aquesta primera mostra, i el que va suposar per a la col·lecció. Des d'aquest moment el transcurs de la mateixa canviaria per complet, encara que no de forma immediata.

La primera exposició va moure un interès per el fons tèxtil del museu que va partir de les treballadores, entusiasmades amb el treball i que començaren a difondre en els seus àmbits socials i de treball el coneixement que havien adquirit durant el programa, animant a la població a visitar els resultats. Açò va suposar un gran èxit i va portar a una segona, tercera i quarta edició del programa, cadascuna d'elles dedicades a diferents temàtiques i que acompanyaven a les meues investigacions –bé de forma voluntària i no remunerada o bé amb contractes temporals– entorn a la història de l'indument, cadascuna d'elles acompanyada amb una mostra expositiva: "Teixint la història: Història de la moda a Occident" a 2016, "Ritus de pas" a 2017, "Sessió contínua: Indumentària als mitjans audiovisuals espanyols" a 2018, "Puntades de modernitat: Moda i cultura als bojos anys 20" a 2019... Un seguit d'exposicions que foren possibles gràcies als programes d'ocupació del SERVEF any rere any, i amb el suport de l'ajustat pressupost del Museu Valencià de la Festa.

Un aspecte molt important i d'actualitat podríem dir que va ser la forma amb la qual decidíem tractar de rehabilitar el fons des del primer moment, on de nou entrava en joc l'enginy, ja que el pressupost era molt ajustat. La sostenibilitat ha estat present durant tot el procés, sobretot a l'hora d'emprar materials per intervindre els antics teixits, en molt mal estat en algunes ocasions. Així doncs, es va tractar de reaprofitar allò que el fons ens podia oferir i que no suposava fer malbé el patrimoni que havíem rebut. Antics retalls, xicotetes restes d'ornamentació, botons, fils originals, folres, entreteles, tot un seguit de materials que ens

va arribar com a rebuig i que ara aprofitàvem treballant de forma delicada per intervenir les peces –sempre consultant-ho amb experts o acudint a fonts que ens informaren–, prenent decisions en equip i sobretot evitant aquella part de la col·lecció que necessitara una restauració més tècnica i especialitzada i que ens hem limitat simplement a emmagatzemar, ja que com m'agrada remarcar el que nosaltres hem fet es rehabilitar, que no restaurar, ja que d'això se n'ocupen els experts en conservació i restauració de béns culturals.

Però aquesta sostenibilitat ha estat encara més acusada quan el discurs expositiu que acompanyava al projecte de cada any ho demanava. Si era necessari realitzar alguna reproducció d'una peça històrica –el que nosaltres anomenem peça d'estil– per emplenar els buits en el discurs i que aquest fora més complet per als visitants, sempre ho hem fet amb materials reciclats, tractant de ser el més fidels a la realitat històrica d'aquella peça a reproduir, acudint a bibliografia sobre història de la moda, com les publicacions de la conservadora i historiadora de la moda britànica Janet Arnold –la sèrie de *Patterns of Fashion*– acompanyades de patrons originals i figurins històrics com els de la Moda Elegante o mètodes de confecció com el Sistema Martí de Missé i Amador. Però sobretot, si era necessari acudir a teixits de nova compra, es feia emprant aquells elaborats de forma respectuosa amb la naturalesa: modificant-los amb tints naturals (henna, indi, safrà...), i productes tèxtils procedents de negocis locals que impulsaren la economia d'Algemesí o foren elaborats al nostre entorn.

Naixia així una proposta de gestió alternativa d'un fons tèxtil històric davant els pocs recursos en moments de recessió econòmica, però amb forta implicació social, en col·laboració amb l'ADL seguint un projecte d'investigació avalat pel museu. Una fórmula que juntament amb l'èxit de les primeres edicions del projecte, acompanyades d'una exposició física i visitable dels resultats i la voluntat dels participants per tirar endavant el projecte, es va culminar amb la reforma –encara en procés– d'una sala que es dedicava a les exposicions temporals i va ser adaptada amb ajuda de les brigades de treball de l'ajuntament per ser permanentment –la sala Carmen Ferrés, última propietària de la Casa Insa– destinada a les propostes sobre la indumentària com mitjà transversal i multidisciplinari per viatjar a través de la història i tractar temes com l'art, la societat, la música, la dansa, l'antropologia, la cinematografia, etc...

2.2 Dinamització i mediació artística del fons a través de la recreació

Hem parlat de l'arribada, la rehabilitació i posada en valor de la col·lecció Insa al Museu Valencià de la Festa, però una de les parts més importants i que ha estat essencial durant tot aquest procés per aconseguir un apropament de la col·lecció i una mediació exitosa, ha sigut la forma en què l'hem treballat amb el context social més immediat del museu, com són els mateixos veïns de la població d'Algemesí, una forma de treball que a poc a poc ha anat estenent-se fins a arribar més enllà de la nostra localitat.

A 2016, i després de la presentació de la segona mostra expositiva, buscàvem una forma de seguir dinamitzant i aplegar a un ventall més ampli de públic per donar a conèixer la nostra tasca i difondre la idea de l'indument com a fil conductor de la història i amb grans possibilitats de transversalitat. Per realitzar-ho, vaig estar consultant treballs de didàctica de museus de la moda i el vestit, de fundacions, conservadors, col·leccionistes i historiadors d'arreu del món, i em va cridar especialment l'atenció un tipus d'esdeveniment molt característic de les col·leccions privades d'indumentària americanes, on es realitzaven jornades de recreació mitjançant desfilades per veure l'evolució de la silueta en un moment concret de la història.

Aquest fet em va resultar molt curiós, però al mateix temps molt atractiu i amb possibilitats a la nostra col·lecció, ja que es tractava d'un fons que incloïa peces més contemporànies que encara podien ser utilitzades baix una supervisió i dintre d'un continent com era el museu. És per aquesta raó que vaig proposar al director realitzar una primera desfilada històrica per, mitjançant una conducció a tall de visita guiada on, com a comissari mediarà amb el públic contextualitzant allò que veien a la desfilada, es faria un viatge a través de la moda i la història seguint una temàtica exacta.

Així és com es va plantejar la primera desfilada històrica, "La moda en temps de canvis: La silueta femenina al segle XX", una proposta per a la qual vaig decidir apropar el museu i la col·lecció a la població jove, i per tant buscar models que volgueren involucrar-se en el projecte, per ser caracteritzades i formar part de la desfilada. Per a la meua sorpresa, no sols vaig obtenir una bona resposta, sinó que vaig aconseguir que participaren estudiants d'art dramàtic, dansa, interpretació, maquillatge, estàtica, perruqueria... que li donaren a la desfilada una posada en escena de gran qualitat i que, acompanyada per l'ajuda dels espònsors

Imatges 10, 11 i 12: Diferents models caracteritzades a la desfilada de 2019 "Moda, cuplet i varietés - Desfilada històrica". Fotos: Ximo Tomàs.

que també vaig haver de buscar: fotògrafs, perruqueres, maquilladores i centres d'estètica locals que volgueren col·laborar en l'espectacle, tot de forma desinteressada, va resultar en un projecte exitós que es va haver de repetir en la seua primera edició davant l'aflluència del públic.

A partir d'aquest moment, la desfilada de recreació s'ha convertit en una part essencial de la dinamització del fons Carmen Ferrés-Casa Insa i es realitza any rere any. L'última, a 2019, va implicar una trentena de negocis locals, orfegues i de nou estudiants i professionals del món del maquillatge, la perruqueria, l'estètica, la interpretació, la dansa... Però el més interessant és la forma en què atreu i renova el públic del museu, ja que aquest es converteix en un espai d'investigació i aprenentatge, per una banda sobre la història de l'estilisme, el maquillatge, la perruqueria i la música, que com a comissari realitze per assessorar els espònsors i orientar-los a l'hora de dur a terme les feines de caracterització pel dia de la desfilada, i per altra banda per als joves que acudeixen als assajos, s'involucren en les jornades, i aprenen sobre moda però també sobre un espai com és el Museu Valencià de la Festa, que comencen a veure ja no com un mer aparador d'obres d'art, sinó com un espai viu en el qual interactuar, gaudir de la cultura i acudir per realitzar i proposar projectes creatius.

L'èxit de la fórmula és el treball en equip, un treball que naix de la mateixa iniciativa de la població com succeeix amb la festivitat de la Mare de Déu de la Salut, de forma desinteressada i que no pretén buscar cap benefici econòmic però si assolir un clar objectiu, establir relacions humanes, gaudir de la cultura, aprendre de les tradicions, i fer-ho tot en un ambient sa i d'aprenentatge mutu i multidisciplinari molt fructífer. Un espectacle que atrau al mateix temps a un ampli ventall de públic de totes les edats, ja per la seua vessant estètica com pel seu contingut històric i el continent on es du a terme.

Com i per què ens vestim com ens vestim? Encara que sembla mentida, la indumentària no ha estat posada en valor mai, així com si ha passat amb les obres gràfiques, la música o la literatura. Malgrat tot, allò que utilitzem per vestir-nos i abillar-nos és un reflex de la societat i la cultura, marca el moment històric on ens situem. Amb Enfilant l'agulla continuem un procés de posada en valor de la indumentària que ha començat fa relativament poc. Gràcies als fons que arribaren al Museu Valencià de la Festa d'Algemesí de la Casa Insa, que podríem considerar la roberia més important que ha tingut València, a les donacions de particulars i al treball de les modistes i del comissari de l'exposició per acabar de recrear i documentar certs períodes històrics, podem fer un viatge al llarg de la història de la humanitat a través de la indumentària. Una forma diferent de redescobrir allò que ja coneguem.

És d'aquesta manera com la col·lecció s'ha donat a conèixer al gros de la població, tant d'Algemesí com de ciutats properes, ja que, la difusió de la desfilada per televisió, la participació de joves d'altres localitats, i el boca a boca no sols plena les nostres instal·lacions el dia de les jornades sinó que ens ha portat a fer créixer el volum del fons, amb donacions i cessions múltiples de visitants o aquells que han acudit a l'espectacle i han gaudit davant la cura i l'empeny amb que mostrem al patrimoni que salvagudem, que han decidit delegar-nos el seu propi.

Així doncs, actualment el fons Carmen Ferrés-Casa Insa es troba en ple creixement, per les contínues donacions que es fan, però també cessions a les mostres expositives i desfilades, ja per part de veïns i visitants del museu, col·leccions privades en els quals hem entrat en contacte, o pel meu propi conter, com a comissari i investigador, ja que he començat a col·leccionar peces d'indumentària que he cedit per les exposicions i les desfilades, podent cobrir buits dels quals algunes vegades la col·lecció Insa mancava per falta de pressupost es podien emplenar solament amb reproduccions- d'aquesta manera, la població d'Algemesí s'ha acostumat i ha adquirit aquest patrimoni com a part essencial i vertebradora fonamental del museu.

Enfilat l'agulla

Història i indumentària a Occident.

sultat “Francis Montesinos: Arte, historia y moda”; signar convenis de col·laboració i salvaguarda del patrimoni amb institucions com la Universitat de València amb el projecte Silknow i l’Institut de la Seda d’Espanya, que ha proposat declarar a Algemésí municipi creatiu de la seda...

No obstant queda molta feina per fer, començant per donar una visió didàctica i dinamitzar amb tallers educatius per totes les edats la col·lecció, proposar un projecte d’innovació educativa, establir una rutina de visites guiades, crear una cambra de conservació ignífuga i adequada per al fons, culminar la sala expositiva amb la il·luminació i climatització adequada, invertir en personal, la creació i digitalització d’un catàleg i inventari modernitzat, entre moltes altres

En el centre de la pàgina, **imatge 13:** Portada del catàleg i guia d’indumentària “Enfilat l’agulla: Història de la moda a Occident”. **Font:** Ajuntament d’Algemésí. 2018.

3. REFLEXIÓ

Anys de treball i esforç, confiança en el projecte de gestió sociocultural, ens han portat a cultivar alguns èxits. Elaborar un catàleg escrit finançat per l’Ajuntament d’Algemésí, “Enfilat l’agulla: Història de la moda a Occident”, a 2018 i en col·laboració amb distints col·lectius locals, per deixar constància del treball realitzat i les investigacions en curs que estava duent a terme; l’impuls d’estudis d’investigació paral·lels realitzats per estudiants de Conservació i Gestió a la UV o Disseny Gràfic al Centre Oficial d’Estudis Superiors Barreira; realitzar un conveni i treballar mà a mà amb Francis Montesinos i la seua empresa Montesinosworld a l’estiu de 2019 per rehabilitar el fons tèxtil històric de la seua trajectòria per la celebració del seu 50 aniversari al món de la moda, amb una desfilada com a re-

mesures que queden en l’aire i depenen d’una inversió necessària davant un fons amb vertader valor dins del camp de la investigació i que fa la col·lecció del Museu Valencià de la Festa única, tant des del punt de vista de gestió com per la varietat de projectes que sorgeixen d’un sol punt de partida.

Però és en aquest moment on em sorgeix un dubte, després d’aquests resultats exitosos de dinamització, on el públic demana més oferta cultural en relació a la col·lecció i les possibilitats que mostra aquesta tant com el seu propi continent expositiu, que necessita una forta renovació d’instal·lacions -i no per la falta de creativitat, enginy i voluntat per part de la seua gestió interna- què s’ha de fer per no deixar-la perdre i que d’una vegada les institucions confien en la seua necessària inversió?

Aquesta ja és un altra història. ■

BIBLIOGRAFIA:

TRESCOLÍ BORDES, Oreto; OLIVARES TORRES, Enric. (2019). *Festes, danses i processons als arxius de la Casa Insa - La Ribera del Xúquer*. València, Universitat de València.

ALVENTOSA TALAMANTES, Guillem B. (2018). *Enfilat l’agulla: Indumentària i història a Occident*. València: La Imprenta CG.

GALLART DE SAN FELIU, Flaminia; CALABUIG i SORLÍ, Salvador. (2010). “La roberia Casa Insa” en *Revista Valenciana d’Etnologia*, núm. 5. València.